

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 7 1 ● 2008

De veenmol

in de duinen van Noord-Holland

● Veenmol. Tekening: Peter Spannenburg.

De veenmol komt in Nederland vooral voor in het veenweidegebied en op de geestgronden in Zuid-Holland. Het is daarom verrassend dat de laatste jaren in toenemende mate veenmollen in de duinen van Noord-Holland zijn gevonden. De meeste van deze nieuwe vindplaatsen liggen in natuurherstelprojecten voor natte duinvalleien.

Op de Rode Lijst van sprinkhanen en krekels in Nederland staat de veenmol (*Grylotalpa grylotalpa*) als kwetsbaar te boek. Ook in de ons omringende landen Duitsland, België en Groot-Brittannië gaat het slecht tot zeer slecht met dit bijzondere insect. De achteruitgang wordt vooral geweten aan intensivering van de landbouw, afname van geschikt areaal door verstedelijking en het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw (Detzel 1998, Odé 1999). Toch is de veenmol in Nederland plaatselijk nog behoorlijk talrijk. In het aan de duinen grenzende gebied tussen Leiden en IJmuiden wordt de soort nog veel gevonden in met name volkstuincomplexen. Hier wordt de veenmol vaak bestreden omdat de dieren kiembedden omwoelen en wortels aanknagen. Uit de duinen zijn slechts inciden-

teel waarnemingen van de veenmol bekend (Kleukers et al 1997). In de Amsterdamse Waterleidingduinen daarentegen zijn echter vanaf 1993 met enige regelmaat vondsten van veenmollen gedaan tijdens onderzoek naar loopkevers (Koning 1997). De laatste jaren is ook in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland en het Noord-Hollands Duinreservaat een reeks van waarnemingen gedaan die op toename van de soort in de duinen wijst. Het door de duinbeheerders ingezette beleid voor regeneratie van natte duinvalleien lijkt hierbij van positieve invloed. Om het beoogde pionierlandschap terug te krijgen, wordt naast verhoging van de grondwaterstand ook uitgraving, plaggen, maaien en begrazen als beheer toegepast. Als gevolg van dit beheer ontstaan vochtige valleien met open bodemdelen en overgangen

naar meer humusrijke situaties die geschikt blijken als habitat voor de veenmol.

Levenswijze

Veenmollen zijn krekelachtige insecten die vrijwel hun hele leven ondergronds doorbrengen. De levenscyclus duurt minstens twee jaar, waarin van ei tot imago tien stadia worden doorlopen in ongeveer anderhalf jaar. Vanaf het moment dat ze volwassen zijn, kunnen ze vliegen, lopen, graven en zwemmen. De volwassen dieren meten vier à vijf centimeter. De levensduur van de volwassen insecten bedraagt van zeventig dagen tot zo'n twee jaar. In de eerste vier nimfenstadia blijven de jonge veenmollen in een ondergrondse nestholte ter grootte van een kippenei. De moeder zorgt voor de nimfen; biologen noemen dit broedzorg. Het aantal nimfen per nest kan oplopen tot boven de tweehonderd. Het voedsel bestaat deels uit levende, dierlijke prooien, voornamelijk zachte ongewervelden als insectenlarven en regenwormen, en deels uit plantaardig materiaal, voornamelijk plantenwortels. De veenmol kan hierdoor schadelijk zijn voor planten. Tijdens het graven van de oppervlakkige gangetjes ontstaat er bovendien vaak aanzienlijke schade aan jonge gewassen in

● Veenmol. Foto: Siebe Wiersma.

kiembedden. De veenmol overwintert in een gefixeerde houding in een verticale gang. Van eind april tot in juni worden 's avonds vliegende, volwassen dieren gezien. Dit is ook de tijd dat de snorrende zang van de mannetjes in oeverkanten te horen is. (Kleukers et al, 1997). De dieren paren ondergronds. Hierbij zit het vrouwtje op het mannetje (Detzel 1998).

Vindplaatsen

In de laatste vijf jaar zijn er 36 waarnemingen gedaan in de duinen. Hiervan hebben er 18 betrekking op natte natuurbouwprojecten. Deze waarnemingen zijn verdeeld over negen locaties. Het gaat hierbij om duinvalleien die recent afgegraven zijn tot onder het grondwaterpeil. In de zandige oevers tussen het water en de omringende begroeiing lopen goed zichtbare tunneltjes juist onder het oppervlak. Deze vingerdikke gan-

gen zijn veenmollenritten, het ondergrondse buizenstelsel dat de dieren graven om zich redelijk veilig te kunnen verplaatsen. Vier vindplaatsen bevonden zich langs oevers van een al langer bestaand duinmeer en enkele kanalen. Opmerkelijk hierbij was de kenmerkende voorkeur voor glooiende oevers. De derde habitat vormen enkele volkstuintjes in het zeedor-

vogelstations werd om vogels te lokken via een geluidsinstallatie regelmatig de roep van nachtzwaluwen gedraaid. Misschien hebben de veenmollen daar op gereageerd?

Landbouw in de duinen

Een aantal plaatsen, waar de genoemde vernattingsprojecten zijn uitgevoerd, heeft een verleden als landbouwgrond in de 19e en de

Met de afname van de landbouw en de verdroging van de duinen door de waterwinning zouden zij tijdelijk verdwenen kunnen zijn

penlandschap met drie vindplaatsen. De laatste waarnemingen zijn afkomstig van vinkenbanen in de duinen. De twee vinkenbanen (Zuid-Kennemerland en Castricum) liggen in duingebied dat inmiddels op meerdere plaatsen door veenmollen is bezet. Op beide

eerste helft van de 20ste eeuw. Men teelde toen vooral 'duinaardappelen'. In die tijd waren overstuiving en wateroverlast de grootste bedreiging voor de duinboeren. De combinatie van tuinbouw en hoge waterstanden doet vermoeden dat de duinen ook in vroegere tijden ►

vindplaats	locatie	gebruik	jaar	waarnemer
AWD	Eiland van Rolvers	begrazingsproject	1993/2004	M. Koning, Kerkhof
NHD	duin Castricum	vinkenbaan	2001	Wijker
NPZK	Aerdenhout	oever duinmeer	2001/2005	Snater, Kerkhof
NHD	duin Heemskerk	volkstuinten	2001/2002	Kisjes, Kerkhof
Zandvoort	Boogkanaal	volkstuinten	2000	v. Deursen
AWD	Weitje v.d. Blauwe paal	natuurbouw, duinmeer	2002/2004	M. Koning, Kuiper, Kerkhof
AWD	Oosterduinrel	natuurbouw	2002	F. Koning, Kottman
AWD	Panneland	volkstuinten	2002/2005	Hilster, Kerkhof
NPZK	duin IJmuiden	volkstuinten	2004	Luntz, Kerkhof
AWD	v. Limburg-Stirum-kanaal	natuurbouw	2004/2006/2007	M.Koning, Snater, Kerkhof
NPZK	duin Bloemendaal	vinkenbaan (9 x)	2005	Buckx, Maassen
NPZK	duin Santpoort	kanaaloever	2005	Kerkhof
NPZK	duin Zandvoort	volkstuinten	2005	Diemeer, Buiten
AWD	duin Marelberg	kanaaloever	2006	M. Koning
NHD	duin Heemskerk, Watervlak	natuurbouw	2006/2007	Hoogstrate, Slings, v.d. Bos
NHD	Castricum Zeeweg	natuurbouw	2006/2007	Hoogstrate, Kerkhof
NHD	duin Castricum	natuurbouw	2006/2007	Kerkhof

● Overzicht van de vindplaatsen van veenmollen in de duinen.

zeer geschikt waren als habitat voor veenmollen. Met de afname van de landbouw en de verdroging van de duinen door de waterwinning zouden zij dus tijdelijk verdwenen kunnen zijn. De namen van enkele locaties, waar nu veenmollen zijn waargenomen zoals het

was het eerste signaal dat ook hier de binnenduinderand werd bezet (Kisjes 2001). Vanaf 2005 zijn er op vier verschillende plaatsen in de duinen bij Castricum veenmollen gevonden bij nieuwe duinmeertjes. Gelijktijdig met of aansluitend op de uitbreidingen in de

lijk. Vooral de extensieve land- en tuinbouwgronden op volkstuintencomplexen langs de hier aanwezige duinen kunnen een belangrijk leefgebied worden. Of de soort hier net zo algemeen kan worden als op de geestgronden tussen Leiden en Haarlem ligt voor een groot deel aan de reactie van de tuinders. Zolang chemische bestrijding achterwege blijft lijkt de soort zich goed te kunnen handhaven. Bij onderzoek naar het voorkomen van zulke verborgen levende dieren als veenmollen zijn alle waarnemingen welkom. Ik wil dan ook alle waarnemers bedanken die de moeite genomen hebben hun vindplaatsen door te geven. Ook nieuwe gegevens blijven welkom.

Vanwege de hoeveelheid plannen die er nog zijn om het aandeel natte natuur in de duinen uit te breiden, lijkt dit gebied de veenmol een stabiel habitat te gaan bieden

Wilbert Kerkhof
v.d. Woudestraat 49
1815 VV Alkmaar
kerkhof01@hetnet.nl

Watervlak, de Brabantse Landbouw en het Groot Zwartevelde, geven de omstandigheden in het verleden vaak treffend weer. In de volkstuinten in de duinen bij Zandvoort en IJmuiden komen nog steeds veenmollen voor (mededeling R. Luntz en C. van Deursen). Bronnen die de vroegere aanwezigheid in andere delen van de duinen bevestigden, zijn echter tot op heden niet gevonden.

Veenmollen in Alkmaar

Over het voorkomen van veenmollen ten noorden van het Noordzeekanaal was tot voor enige jaren weinig bekend. De verspreidingskaart in Kleukers et al. (1997) toont geen enkele vindplaats. Daarna is het voorkomen op Texel bekend geworden (Maas 2001, Tempelman 2002). Een melding van een veenmol bij Heemskerk

duinen werden er in 2005 en 2006 op vier plaatsen in Alkmaar veenmollen gevonden. In alle gevallen ging het hier om vindplaatsen in of nabij volkstuinten. Ook uit de Zaanstreek zijn enkele meldingen van veenmollen bekend, maar deze zijn helaas niet met vindplaats en datum genoteerd, waardoor ze niet in de verspreidingsbestanden konden worden opgenomen.

Toekomst en dankwoord.

Vanwege de hoeveelheid plannen die er nog zijn om het aandeel natte natuur in de duinen uit te breiden, lijkt dit gebied de veenmol een stabiele habitat te gaan bieden. Doordat de soort ten noorden van het Noordzeekanaal pas recent aan de kolonisatie van het duingebied lijkt begonnen, is hier nog een flinke uitbreiding moge-

Literatuur

- DETZEL, P., 1998. Die Heuschrecken Baden-Württembergs. Ulmer Stuttgart.
- KERKHOF, W., 2005. Sprinkhanen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Inventarisatie-rapport 2002-2004, Waterleidingbedrijf Amsterdam.
- KERKHOF, W., 2006. Sprinkhanen in het NPZK. Inventarisatie-rapport 2003-2005. NV PWN, Velsbroek.
- KONING, M., 1997. Veenmollen in de duinen! Nieuwsbrief natuuronderzoek AWD 1997.
- KLEUKERS, R.M.J.C. et al., 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). Nederlandse Fauna 1.
- MAAS, I., 2002. De veenmol op Texel. Ongepubliceerd.
- ODE, B., 1999. Bedreigde en kwetsbare sprinkhanen en krekels (Orthoptera). Basisrapport met voorstel voor de rode lijst. EIS- Nederland, Leiden.
- TEMPELMAN, D., 2002. De veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa* al ruim 100 jaar op Texel aanwezig. Nederlandse Faunistische Mededelingen 16: 105-109.